ZƏNGƏZUR DƏHLİZİ VƏ QAFQAZDA GEOSİYASİ RƏQABƏTİN TRANSFORMASİYASI

Aida Təhməzova
Azərbaycan Tibb Universiteti, İctimai fənlər kafedrası
(Səməd Vurğun, 167, Bakı, Nəsimi, AZ1022)

Yazışma üçün:
Təhməzova Aida / e-mail: aida.bayram1958@gmail.com

Xülasə

Bu məqalədə Zəngəzur dəhlizinin strateji əhəmiyyəti, Azərbaycanın milli kimliyində önəmi Türkiyə, Rusiya və İranın məsələyə mövqeyi təhlil edilib. Məqalə, bu sahədə rəsmi qurumların təqdim etdiyi kitablar, elmi məqalələr və hesabatlar əsasında hazırlanıb. Məsələnin aktuallığını və son vaxtlar baş verdiyini nəzərə alaraq, mövcud vəziyyətə daha çox işıq salmaq üçün beynəlxalq medianın məlumatlarından da istifadə olunub.

Açar sözlər: Зангезурский коридор, Азербайджан, Турция, Южный Кавказ, Россия, Иран, Нахчыван, Вторая Карабахская война

ЗАНГЕЗУРСКИЙ КОРИДОР И ТРАНСФОРМАЦИЯ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ КОНКУРЕНЦИИ НА КАВКАЗЕ

Аида Тахмазова
Азербайджанский Медицинский Университет,
Кафедра социальных наук (Самеда Вургуна, 167, Баку, Насими, AZ1022)

Для переписки:
Тахмазова Аида / e-mail: aida.bayram1958@gmail.com

Аннотация

В данной статье анализируется стратегическое значение Зангезурского коридора, значение его для национальной идентичности Азербайджана, позиция Турции, России и Ирана по данному вопросу. Статья основана на книгах, научных статьях и отчетах, представленных официальными органами в этой области. Учитывая актуальность вопроса и недавние события, информация международных СМИ была использована для того, чтобы пролить больше света на текущую ситуацию.

Ключевые слова: географические информационные системы (ГИС), космические снимки, дистанционное зондирование, NDVI, расшифровка площади, Агдам, оккупация.

ZANGAZUR CORRIDOR AND TRANSFORMATION OF GEOPOLITICAL COMPETITION IN THE CAUCASUS

Aida Tahmazova
Azerbaijan Medical University, Department of Social Sciences
(Samad Vurgun, 167, Baku, Nasimi, AZ1022)

For correspondence:
Tahmazova Aida / e-mail: aida.bayram1958@gmail.com

Abstract

This article analyzes the strategic importance of the Zangazur corridor, the importance of it in the national identity of Azerbaijan, the position of Turkey, Russia and Iran on the issue. The article is based on books, scientific articles and reports submitted by official bodies in this field. Given the urgency of the issue and its recent occurrence, information from international media has also been used to shed more light on the current situation.

Keywords: Zangazur corridor, Azerbaijan, Turkey, South Caucasus, Russia, Iran, Nakhchivan, the Second Karabakh War

1. GİRİŞ

Zəngəzur dəhlizi Azərbaycanın əsas hissəsini onun bir parçası olan Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə birləşdirməli olan nəqliyyat dəhlizidir [1], (şək. 1)

1920-ci il 28 apreldə Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulmasından sonra bölgənin böyük hissəsi erməni qüvvələrinin faktiki nəzarəti altında idi. Azərbaycan SSR hökuməti 1920-ci il 30 aprel tarixli notasında Ermənistandan Zəngəzur və Qarabağı öz qoşunlarından təmizləməsini tələb edir.

10 avqust 1920-ci il tarixində Rusiya Sovet Federativ Sosialist Respublikası (RSFSR) ilə Birinci Ermənistan Respublikası arasında bir müqavilə bağlanır. Müqavilənin şərtlərinə görə RSFSR-in Qırmızı Ordusu Ermənistanla Azərbaycan SSR arasında mübahisəli Qarabağ, Zəngəzur və Naxçıvan bölgələrini nəzarətə götürür. 1920-ci il 10 avqustda Rusiya

Kommunist (bolşeviklər) Partiyasının (KP-nin) Qafqaz Bürosu Azərbaycanın bolşevik rəhbərliyinin razılığı olmadan Naxçıvanın Şərur-Dərələyəz bölgəsini Ermənistana vermək bərədə qərar çıxarılır. Qarabağ və Zəngəzur isə Azərbaycanla Ermənistan arasında "mübahisəli ərazilər" elan olunur. 1920-ci il noyabrın 29-da Ermənistanda sovet hakimiyyətinin qurulduğu elan olundu. Zəngəzurun Ermənistana verilməsi 1920-ci il noyabrın 30-da keçirilən Azərbacan KP MK Siyasi və Təşkilat bürolarının birgə iclasının qəbul etdiyi qərarı ilə həll olunur. Qərarda Zəngəzur bölgəsini 2 yerə: Qərbi Zəngəzur qəzası və Şərqi Zəngəzur – əhalisinin bir hissəsi kürdlərdən ibarət olmasına görə Kürdüstan qəzasına bölmək təklif edilirdi. Nəticədə Zəngəzur qəzasının 6.742 kv. verstlik ərazisindən 3.105 kv. versti Azərbaycan SSR tərkibində qalmış [2], 3.637 kv. verstlik hissəsi isə Ermənistana verilmiş olur [3]. Bununlada Azərbaycan ilə onun bir hissəsi olan Naxçıvan arasında quru əlaqəsi kəsilir. Üstəlik 1929-cu il fevral ayının 18-də Zaqafqaziya Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikasının 9 kəndinin – Şərur dairəsinin Qurdqulaq, Xaçik, Horadiz, Şahbuz nahiyəsinin Oğbin, Sultanbəy, Ağxəç, Almalı, İtqıran kəndlərinin, Ordubad dairəsinin Qorçevan kəndinin, az sonra isə Kilit kəndinin (1930-cu ilin əvvəllərində) torpaqlarının bir hissəsinin əkin sahələri ilə birlikdə Ermənistan SSR-ə birləşdirilməsi haqqında qərar qəbul etmişdir [4]. Bununlada Azərbaycanın əraziləri arasında məsafə daha da artmışdır.

Zəngəzurun və digər torpaqlarımızın Azərbaycandan qoparılaraq zorla Ermənistana verilməsinin geosiyasi məqsədi Azərbaycanla Türkiyə, Türkiyə ilə Qafqaz və Türküstan arasında quru yolla əlaqələrin kəsilməsi və Azərbaycan dövlətçiliyinin və türk varlığının məhv edilməsi siyasətinin gerçəkləşdirilməsi olub.

2020-ci ilin noyabrında Azərbaycanın qələbəsi ilə başa çatan İkinci Dağlıq Qarabağ müharibəsindən sonra Cənubi Qafqazda balanslar dəyişdi. Müharibədən sonrakı dövr yenidən formalaşdırılarkən adı ancaq Azərbaycan ictimaiyyətinin gündəmində olan Zəngəzur beynəlxalq siyasi müzakirələrin mərkəzinə çevrildi.

Müharibədən sonrakı 44 günlük atəşkəs sazişinin 9-cu maddəsində Naxçıvanla Bakı arasında nəqliyyat imkanlarının təmin edilməsi tarixən Azərbaycan ərazisi olsa da, 1920-ci illərdə sovetlərin əli ilə Ermənistanla birləşdirilib və hələ də Ermənistanın sərhədləri daxilində qalmaqdadır və Azərbaycanla Naxçıvan arasında torpaqla əlaqəni kəsir. Buna səbəb olan təqribən 43 kilometr uzunluğunda Zəngəzur dəhlizini gündəmə gətirəcəyi məlum idi.

Maraqlısı odur ki, ötən əsrdə bu tarixlərlə bağlı müzakirələrin mərkəzində Zəngəzur dayanırdı. 1920-ci ildə SSRİ Qafqazı formalaşdırarkən, Zəngəzur bu geosiyasi dizaynın əsas bölgələrindən biri idi. Onun indiki

geosiyasi əhəmiyyətini belə ümumiləşdirmək olar: Dəhliz açılarsa, Naxçıvan Muxtar Vilayəti ilə Azərbaycan arasında əvvəllər mövcud olmayan yerüstü əlaqə yaranar. Türkiyədən Orta Asiyaya fasiləsiz quru nəqliyyatı olacaq, ona görə də dəhlizi "Turan dəhlizi" adlandıranlar da var.

Son zamanlar Zəngəzur dəhlizi ilə bağlı müsbət siqnallar gündəmə gəlib. Lakin İranın narahatlığı ilə yanaşı, Ermənistanın alternativ marşrut planlarının olması iddiaları və prosesin ləng getməsi kimi problemlər də var. Lakin Azərbaycan və Türkiyə çox həvəsli görünür, Rusiya isə vəziyyətdən razı görünür.

2. Zəngəzurun Azərbaycanın milli kimliyində önəmi

Zəngəzur Azərbaycan üçün təkcə Naxçıvana açılan qapı deyil, onun Azərbaycanın tarixində və milli kimliyində çox xüsusi yeri var. Bu baxımdan Zəngəzur müzakirələrinin yalnız bu günə aid olduğunu düşünsək, böyük səhv etmiş olarıq. Zəngəzurun taleyi 20-ci əsrin əvvəllərində SSRİ-nin Qafqazı yenidən formalaşma prosesində mərkəzi mövqeyə qoyması ilə müəyyənləşdi və bu günə qədər uzanan müzakirələrin əsası qoyuldu.

Əslində, əvvələr Zəngəzur, Naxçıvandan Qarabağa, o cümlədən Zəngilan, Qubadlı və Laçına qədər uzanan böyük bir rayon idi. Zəngəzurun taleyi 1920-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti devrildikdən və sosialist hökuməti qurulandan sonra dəyişməyə başladı. SSRİ idarəçiləri əvvəlcə Zəngəzur kimi tanınan rayonu bütünlüklə Ermənistana vermək niyyətində olsalar da, sonradan təslim olub Zəngəzuru iki yerə böldülər. Qərbi Zəngəzur Ermənistana verildi, Şərqi Zəngəzur isə Azərbaycanın tərkibində qaldı.

1933-cü ildən etibarən Zəngəzur adı rəsmən xəritələrdən silinmiş və unudulmağa çalışılmışdır. Bu səylər Zəngəzuru Azərbaycan türk millətçiliyinin mühüm hədəfinə çevirdi. Bu prosesdə Zəngəzurun tarixi Azərbaycan torpağı olması və onun vətənə qaytarılması zərurəti millətçilik istəyi kimi formalaşıb. Azərbaycan millətçi ədəbiyyatında Ermənistana "Qərbi Azərbaycan" deyilir. Azərbaycan millətçiliyinin Qərbi Azərbaycan idealına görə Ermənistan adlı dövlətin torpaqları Azərbaycana məxsus olduğu üçün geri alınmalıdır. İşin ən vacib məqamı, Zəngəzur məsələsi Qərbi Azərbaycan idealında imtiyazlı yer tutur.

SSRİ-nin Zəngəzuru parçalamaq, adını xəritədən silmək cəhdləri, Qərbi Azərbaycan ideyası, Azərbaycan-Ermənistan müharibəsi, Qarabağın və digər rayonların işğalı Zəngəzur məsələsini Azərbaycanda sosial vəziyyətə çevirdi.

3. Azərbaycanın bu məsələyə razılığı

Azərbaycan bir dövlət olaraq Zəngəzura dair tarixi iddiasını qoruyub saxlasa da, bu gündən məqsədi Qərbi Zəngəzuru Azərbaycana birləşdirmək

deyil. Çünki Zəngəzura qarşı mümkün hərbi əməliyyat hər şeyi alt-üst edə bilər həmçinin Rusiya və Qərb güclərini Azərbaycana qarşı səfərbər edə bilər.

Azərbaycanın əsas məqsədi Naxçıvana və Türkiyəyə quru çıxışı əldə etməklə Naxçıvanın geosiyasi imkanlarını dirçəltmək və onu mühasirədən azad etməkdir. Naxçıvanın Azərbaycanla quru əlaqəsinin olmaması həm Azərbaycanın, həm də Türkiyənin hərəkətliliyini azaldır. Bu əlaqənin kəsilməsi Azərbaycanı və Naxçıvanı İrandan asılı vəziyyətə salır. Naxçıvan həm də Qafqazda kommersiya tranziti və enerji marşrutları ilə bağlı müzakirələrdən kənarda qalıb. Üstəlik, Gürcüstan və İran Azərbaycanın enerji və tranzit imkanlarından yararlandığı halda, Azərbaycanın bir hissəsi olan Naxçıvan nisbətən məhrumdur.

Azərbaycan özünü Rusiyanın, Qafqazın və Mərkəzi Asiyanın yol və enerji tranzitinin mərkəzinə çevirərək, Avrasiya coğrafiyasında əhəmiyyətini artırmağı, enerji dəhlizi, xüsusilə Xəzər və onun ətrafı ilə bağlı müzakirələrdə mərkəzə çevrilməyi hədəfləyir. Türkiyə ilə Türk dünyası arasında hər cəhətdən körpü olmaq hədəfini daşıyır.

Azərbaycan Zəngəzur dəhlizini regional sabitliyin, rifahın, əməkdaşlığın və sülhün əsaslarından biri kimi təqdim edir. O, həm də Zəngəzuru Ermənistanla münasibətlərini normallaşdırmaq və əbədiləşdirmək və İkinci Qarabağ müharibəsində qazandığı uğurları təmin etmək üçün faydalı geosiyasi fürsətə çevirməyi hədəfləyir.

4. İranı qəzəbləndirən səbəblər

İran açıq şəkildə Zəngəzur dəhlizinin əleyhinədir. O, bu layihəni müəyyən qlobal plan çərçivəsində özünə qarşı məqsədli, könüllü əməliyyat kimi şərh edir. Tehranın fikrincə, Zəngəzur bədxassəli, geniş və çoxölçülü beynəlxalq sui-qəsdlə eyniləşdirilir ki, o, sadə bir dəhlizdən kənara çıxmaqla ölkə sərhədlərini aşmağa çalışır. İrana görə, Zəngəzur dəhlizi Ermənistan-İran quru sərhədlərini aradan qaldıran, Tehranın dünyaya açılmasının qarşısını alan, İsrail kimi düşmən kimi müəyyən etdiyi dövlətlərin əhatəsində qalmasına imkan verən layihədən başqa bir şey deyil.

İran üçün Zəngəzur dəhlizi İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra İranı kənarlaşdıran Qafqaz məsələsinin təcəssümü deməkdir. İranın fikrincə, dəhliz açılarsa, İranın Azərbaycanla Ermənistan arasındakı münasibətlərdə "imtiyazlı mövqeyi" sarsılacaq, Azərbaycanın İranın Naxçıvana çatmasına ehtiyacı azalacaq, İranın Azərbaycanla, o cümlədən Naxçıvanla iqtisadi, siyasi və iqtisadi əlaqələri zəifləyəcək.

Naxçıvanla Azərbaycan arasında birbaşa yol olmadığından ikisi arasında əlaqə həmişə İran vasitəsilə təmin edilir. Eyni şey Türkiyədən çıxıb qurudan Orta Asiyaya gedən yük maşınlarına da aiddir. Dəhliz bu imtiyazlı mövqeyi

sarsıdacaq və tranzit keçidlərindən daxil olan külli miqdarda vəsaiti və ən əsası onun strateji əhəmiyyətini azaldacaq.

Zəngəzur dəhlizinin açılmasını da Ermənistanla münasibətləri normallaşdırmaq yolu hesab edən Türkiyə dəhliz açılanda Ermənistanın Qərbə açılan qapısı olacaq. Bu da öz növbəsində İranın Ermənistan bazarında ticarət imkanlarını azaldacaq və Türkiyənin Ermənistan bazarında üstünlük təşkil etməsi ehtimalını yaradacaq. Türkiyə-Ermənistan münasibətlərinin normallaşması Türkiyənin Qafqazda təsirini artıracaq, eyni zamanda İranın xüsusilə Azərbaycan üzərində təsirini azaldacaq. Bu, İranın Xəzərdən Fars körfəzinə qədər uzanan enerji dəhlizinə çevrilmək üçün bütün səylərini puça çıxaracaq. ABŞ və İsraillə regional rəqabətdə məğlub olacaq və bu, nüvə kimi məsələlərdə əlini zəiflədəcək.

Bundan başqa İran, Zəngəzur dəhlizi, Türkçü-turançıların tarixi istəyinin reallaşmasına və türkçülüyün güclənməsinə zəmin yaradacaq, Azərbaycanın İrana ehtiyacı azaldıqca İrana qarşı daha aqressiv hərəkət etmək imkanı tapacaq, Azərbaycanın iqtisadi cəhətdən güclənməsi öz ölkəsini özünə cəlb edəcək. Azərbaycanı İranın ən böyük etno-milli qruplarından biri sayılan türklərə.O, həmçinin düşünür ki, bütün bunlar Güney Azərbaycan Milli Hərəkatı kimi tanınan İranda Azərbaycan türklərinin millətçi hərəkatını gücləndirə bilər.

Bundan başqa İran, Zəngəzur dəhlizinin, Türkçü-turançıların tarixi istəyinin reallaşmasına və türkçülüyün güclənməsinə zəmin yaradacağını, Azərbaycanın İrana ehtiyacının azalması ilə İrana qarşı daha aqressiv hərəkət etmək imkanı tapacağını, Azərbaycanın iqtisadi cəhətdən güclənməsinin İrandakı ən böyük etno-milli qruplardan biri sayılan Türklər üçün Azərbaycanı diqqət mərkəzinə çevirəbiləcəyini, bütün bunların da Güney Azərbaycan Milli Hərəkatı kimi tanınan İrandakı Azərbaycan Türklərinin millətçi hərəkatını gücləndirəbiləcəyini də düşünür.

5. Ermənistanın mövqeyi

Ermənistan İkinci Qarabağ müharibəsində uduzsa da, yeni doğulmuş amorf prosesdə mühüm mövqeyə gəlib. Onların Ermənistanla münasibətlərinin normallaşması Azərbaycan və Türkiyənin müharibədə qazandığı və Qarabağ zəfərinin çoxşaxəli geosiyasi qazanclara çevrilməsində çox mühüm amil olacaq. Digər tərəfdən, İranın Zəngəzur dəhlizini zəiflətmək üçün Fars körfəzindən Gürcüstana marşrut yaratmaq istəyi və cəhdi də Ermənistanın geosiyasi əhəmiyyətinin artmasının göstəricisidir.

Zəngəzur dəhlizi Ermənistana qurduğu geosiyasi mühasirədən çıxış yolu təklif edir. O, Türkiyə və Azərbaycanla münasibətlərini yaxşılaşdırmaqla Qafqazda yaranmaqda olan prosesdən faydalanmaq üçün geosiyasi fürsət təqdim edir. Mühasirədən qurtulan Ermənistan nisbi iqtisadi rifahı, zənginliyi, təhlükəsizliyini, inkişaf etmiş demokratiyasını və Qərblə yaxşı münasibətlərini

inkişaf etdirmək, işsizliyi və kütləvi yoxsulluğu aradan qaldırmaqla insan miqrasiyasının qarşısını almaq imkanı tapa bilər.

Zəngəzur dəhlizi həm də Ermənistanın İranla münasibətlərini balanslaşdırmaq imkanı verir. İrəvan administrasiyası İran-Ermənistan münasibətlərinin Qərb dövlətləri, xüsusilə də ABŞ-ın gözündə Ermənistanın imicinə xələl gətirdiyini bilir. Ermənistanın baş naziri Nikol Paşinyanın xarici siyasət məqsədlərindən biri də Ermənistanın İranla münasibətlərini İrəvanın Qərblə münasibətlərinə xələl gətirməyəcək şəkildə yenidən dizayn etməkdir. Zəngəzur dəhlizi bu fürsəti Ermənistana təqdim edir.

İkinci Qarabağ müharibəsinin ən çox diqqətdən kənarda qalan məsələlərindən biri də Ermənistanı İran, Türkiyə və Rusiya kimi region ölkələri üçün rəqabətli münaqişə zonasından çıxarmaq istəyən Paşinyan üçün çox mühüm fürsət yaratmasıdır. Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsi, Türkiyə və Gürcüstanla münaqişələri onu təcrid vəziyyətinə salmaqla onun siyasi manevr imkanlarını məhv etmişdi. Bu vəziyyət Ermənistanı Rusiyadan asılı, İrana qarşı zəif, Türkiyə, Azərbaycan və Gürcüstanın mühasirəsində saxladı. Paşinyan bu prosesi dəyişdirərək daxili və xarici siyasətdə yeni imkanlardan istifadə etməyə çalışır. İkinci Qarabağ müharibəsi və Zəngəzur dəhlizi Paşinyana bu vəziyyəti dəyişmək imkanı verir.

Ermənistanın atəşkəs razılaşmasına görə Bakı ilə Naxçıvan arasında marşrut açmaq öhdəliyi olsa da, Paşinyanın bunu həyata keçirməsi üçün ciddi çətinliklər var. İranın təzyiqi və Rusiyadakı bəzi dairələrin istəkləri ucbatından Ermənistanda da müzakirələr aparılır, alternativ yol axtarışları aparılır. Zəngəzura alternativ sayılan yollar Ermənistanın mərkəzi rayonlarından keçməsi, Azərbaycan və Türkiyənin istəksizliyi, xərc və maliyyə problemi, vaxt məsələsi, təhlükəsizlik və hüquqi problemlərlə bağlı uzundur. Yuxarıda göstərilən amillər də Zəngəzur dəhlizinin şansını artırır.

6. Türkiyənin mövqeyi

Aydındır ki, Zəngəzur dəhlizi Türkiyə-Azərbaycan münasibətlərinin ölçülərini, keyfiyyətini və xarakterini dəyişəcək və Türkiyənin Qafqaz siyasətinin transformasiyası ilə nəticələnəcək. Azərbaycan-Türkiyə Qafqazda iqtisadi, hərbi, siyasi, enerji və nəqliyyat kimi sahələrdə əməkdaşlığı getdikcə şaxələndirəcək.

Zəngəzur dəhlizi o deməkdir ki, Türkiyə Qafqazda Rusiyaya, xüsusən də İrana qarşı tarixi rəqabətdə uzun yol qət edə bilər. Bu keçid Türkiyənin İran üzərindən Orta Asiyaya göndərdiyi yük maşınları üçün də yeni alternativ yaradacaq. Bu alternativin iqtisadi qiymətləndirilməsi tam olaraq edilə bilməsə də, Türkiyənin İrandan asılılığı azalacaq və İrana qarşı bazarlıq imkanı yaranacaq. Üstəlik, Ankaranın Bakıya daşınmasında İranın əhəmiyyətini azaldacaq.

Üstəlik, Türkiyənin Azərbaycanla Xəzər dənizində inkişaf etdirə biləcəyi layihələrə görə Türkiyənin şərq-qərb, cənub-şimal dəhlizi və enerji tranziti ilə bağlı müzakirələrin mərkəzinə çevrilməsi ehtimalı var.

Dəhliz sayəsində Türkiyənin Naxçıvana sərmayələri artacaq və Türkiyə-Naxçıvan münasibətləri yeni bir prosesə qədəm qoyacaq. Türkiyənin Qafqaz sərhədlərindəki vilayətləri iqtisadi cəhətdən güclənəcək.

Dəhliz təkcə Türkiyənin Azərbaycanla münasibətlərində deyil, həm də Türkiyə-Rusiya münasibətlərində enerji və nəqliyyat sahələrində müxtəlif əməkdaşlıq sahələri yaradacaq.

Zəngəzur dəhlizi Türkiyə-Ermənistan münasibətlərinin normallaşmasını, ən azından qapıların açılmasını zəruri edir. Dəhlizin açılması Türkiyə-Ermənistan münasibətlərinin yaxşılaşması üçün mühüm sınaq meydançası olacaq.

Rusiya niyə buna mane olmur?

Rusiyanın Ermənistanla Azərbaycan arasında imzaladığı 10 noyabr 2020-ci il Mübarizə mətnindən aydın şəkildə anlaşılır ki, Rusiya Zəngəzur dəhlizini istəyir. Atəşkəs mətnində Ermənistanın Xankəndinə çatması üçün açılan Laçın dəhlizi müqabilində Azərbaycanın Ermənistan üzərindən Naxçıvana çatacağı nəzərdə tutulur. Mətndə hər iki dəhlizin təhlükəsizliyinin Rusiya tərəfindən təmin ediləcəyi də bildirilir.

Rusiya yeni dövrdə Laçın və Zəngəzur dəhlizləri vasitəsilə Qafqazda ənənəvi fəaliyyətini təsdiqləmək və Qafqazdan keçən bütün tranzit, nəqliyyat və enerji xətlərini geostrateji imkan kimi öz iradəsi çərçivəsində formalaşdırmaq istəyir. Dəhliz sayəsində Türkiyə, Azərbaycan və Ermənistan arasındakı münasibətlərdə və Türkiyənin qurudan türk dünyasına daşınmasında da Rusiya söz sahibidir.

Rusiyanın Zəngəzur dəhlizində üstünlüyü də müzakirələrin formasını və zəminini dəyişir. Bu, Zəngəzur dəhlizi, Turan dəhlizi və Turan qapısı kimi yozumların reallaşmasına kölgə salır. Çətin ki, Rusiya buna imkan versin. Bunun ən gözəl nümunəsi Laçın dəhlizinin vəziyyətidir. Laçın dəhlizi Azərbaycan ərazisi olsa da, ona nəzarət Rusiyanın əlindədir. Rusiya xüsusilə Azərbaycanda yük maşınlarının giriş-çıxışına ciddi məhdudiyyətlər qoyur. Rusiya da Zəngəzur dəhlizində də analoji münasibət göstərəcək. Təbii ki, bütün bunlar Türkiyə və Azərbaycan üçün Zəngəzur dəhlizi vasitəsilə Rusiyadan yeni asılılıq demək olacaq.

İranın Xəzərdən Fars körfəzinə ən yaxın dəhliz olmaq iddiasını məhv etməklə Rusiya həm də Avrasiya coğrafiyasından öz təsir və nəzarət dairəsindən kənarda daşıma imkanlarını aradan qaldırır. Rusiyanın dəhlizə nəzarət etməsi Zəngəzura qarşı hər hansı hərbi əməliyyatın keçirilməsi ehtimalını ləğv edir.

Ədəbiyyat

1. "Zəngəzur dəhlizi: Bakı və Ankara nə qazanacaq?". 2021-01-24 tarixində orijinalından arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 2021-07-03.
2. Скибицкий А.М. Карабахский кризис // Союз, 1991, №7; Гейдаров Н.Г. В горах Зангезура. Баку, 1986, с.3
3. "Zəngəzurun itirilməsindən 90 il ötür". 2011-07-06 tarixində orijinalından arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 2020-12-02.
4. "Muxtariyyətin 9 kəndi". 2014-09-16 tarixində orijinalından arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 2020-12-02.
5. Musayev, İ. (1996), Azərbaycanın Naxçıvan və Zəngəzur bölgələrində siyasi vəziyyət və xarici dövlətlərin siyasəti (1917-1921-ci illər). Bakı, AMEA Nəşriyyatı.